

TÜRKİYE'DE VE ALMANYA'DA ALEVİLİK YAPILANMALARI ÜZERİNE BİR TARTIŞMA

A DISCUSSION ON ALEVISM STRUCTURES IN TURKEY AND GERMANY

İbrahim GÜL¹

teori-uygulama karşılaştırması yapılmıştır. Araştırmanın bulguları şöyle özetlenebilir: Diyanet tarafından kabul edilmese bile, Alevi-Bektaşî inancı, İslâm dininin farklı bir yorumu olarak kabul edilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti devleti, lâik karakterini korumalı ve herkesi kucaklayan bir yapılanmaya gitmelidir. Birlik ve beraberliğin temini için, devletin din işlerini organize etmemesi, ortak değerlere vurgu yapması önerilmiştir.

ÖZ

Alevi-Bektaşî inancının nasıl yapılandırılacağına ilişkin tartışmalar devam etmektedir. Konuyla ilgili bazı çalıştaylar yapılmış olmasına rağmen bunlardan bir sonuç alınamamıştır. Türkiye lâik bir ülkeye olmasına rağmen, devlet din işlerini organize etmekte ve tek mezhebe yönelik hizmet vermektedir. Alevi-Bektaşîler de devletin kimliklerini ve cemevlerinin bir ibadet yeri olarak statüsünü tanınmadığından yakınmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de herkesi kucaklayan bir inanç yapılanmasının nasıl olması gerektiğini tartışmaya açmaktır. Araştırma nitel bir çalışmadır. Konu kuramsal boyutuyla ele alınmış ve bu amaçla Almanya'da ve Türkiye'de bazı kişilerle görüşmeler yapılmıştır. Bir bakıma

Anahtar Kelimeler: Alevilik-Bektaşîlik, İnanç, Yapılanma.

ABSTRACT

Discussions on how to construct Alevi-Bektashi belief has been going on. Although there are some workshops on the subject could not be a result of them. Although Turkey is a secular country, the state organizes religious affairs and serves only one denomination. The Alevis-Bektashis also complain about the identity of the state and that the cemevleri are not recognized as a place of worship. The purpose of this study is to discuss how to build a belief structure that embraces every person in Turkey. This

Makale geliş tarihi: 02.03.2017 • Makale kabul tarihi: 25.05.2017

1 Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Yönetimi, Teşfi, Planlaması ve Ekonomisi Anabilim Dalı.

research is a qualitative study. The subject is addressed with a theoretical dimension and interviews are held with some people in Germany-Turkey for this purpose. The findings of the research can be summed up as follows: Even though it is not accepted by the Religious Affairs, Alevi-Bektashi belief is accepted as a different interpretation of the Islamic religion. The state of the Republic of Turkey must protect its secular character and go under a reconstruction that embraces every citizen. It is suggested that the state should not organize religious affairs and should emphasize common values for the foundation of unity and cohesion.

Keywords: Alevism-Bektashism, Belief, Structuring.

GİRİŞ

Aleviliğin ve cemevlerinin, devlet tarafından tanınmasına yönelik beklentiler sürerken, konunun muhatapları arasında tartışmalar devam etmektedir. Devleti idare edenler, Aleviliğin bir inanç ve cem evlerinin ibadet yeri olarak kabul edilmesi önünde en büyük engeli, Tekke ve Zaviyelerin Kapatılmasına Dair Kanunu görürlerken, Alevi-Bektaşî inancının tarafları, bu konuda hükümetleri suçlamaktadırlar. Devletin bir inanç kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılan açıklamalar da pek ümit verici görünmemektedir (Bardakoğlu, 2006). Alevi-Bektaşî inancının İslam'ın içinde olduğu, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da bütün mezhep, grup, yaklaşım ve görüşler-

den bağımsız ve tüm bunların üzerinde bir kurum olduğu ileri sürülmektedir.

Diğer yandan sürekliliği görmezden gelinerek, Alevî-Bektâşî gruplar arasında, birlik ve beraberlik olmadığı, böylece "Aleviliğin ne olduğu belli olmayan bir inanç olduğu" yönünde açıklamalar yapılmaktadır. Türkiye'de bu olumsuz yaklaşımların aksine, bazı Avrupa ülkelerinde, Alevilik-Bektaşilik bir inanç ve cemevleri de ibadet yeri olarak tanınmakta ve Alevilerin kendi inançlarını çocuklarına öğretmelerine destek sağlanmaktadır. Avrupa ülkelerinde farklı adlar altındaki yapılanmalara rastlanmakla birlikte, en çok taraftarı olan, Avrupa Alevi-Bektaşî Federasyonları ve buna bağlı gruplardır. Yurt dışındaki bu tür Alevi-Bektaşî yapılanmalarının ilerleyen zaman içinde Türkiye'yi nasıl etkileyeceği pek dikkate alınmadığı gibi, ülkenin birlik ve beraberliğine katkı yapacak, Alevi-Bektaşî toplumunun varlığını ve onların ibadethanelerinin cemevi olduğunu tanıyan bir yapılanmaya da pek sıcak bakılmamaktadır (Akyüz; Gürsoy; Çapcıoğlu, 2006:42).

Problem Durumu

Toplumları bir arada tutan onların değerleridir. Bu değerler ne kadar ortak, birbirine benzer ve aklın ürünü olursa, birleştirici ve bütünleştirici etkisi o kadar fazla olur. Anadolu'da farklı inançların asırlardır bir arada barış içinde yaşaması bunu doğrulamaktadır. İslam dini barış ve hoşgörü dinidir. Anadolu'ya bazı Türkmen baba ve inanç önderlerinin sonradan geldiğini ya-

zılı kaynaklarca doğrulanmaktadır (Duran, 2010:130; Kökel, 2007:1). Anadolu'ya farklı coğrafyalardan gelen Türkler arasındaki Alevi-Sünni inanç farklılıkları, ilk zamanlarda fazla önemsenmemiş, bu insanların Müslüman ve Türk olmalarına bakılmıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşun da bu birlik-telik devam etmiştir. Osmanlı Devleti içinde Kızılbaş-Türkmen toplulukları, bir sorunla karşılaşmadan yaşamlarını uzun bir süre devam ettirmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin merkezileşme ve kendi otoritesini oluşturma çabaları, çatışmaları beraberinde getirmiştir. Ülkedeki farklı inanç gruplarını tek merkeze bağlamaya çalışan Osmanlı Devleti padişahları, ilk sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlamış, yükselme döneminde, "Bektaşî Bağlılığı" oluşturma çabaları, Alevî (Kalenderî, Abdal, Babaî vb.) grupları rahatsız etmiştir (Yıldırım, 2010). Anadolu Aleviliğinin Kızılbaş toplulukları, Osmanlı yönetimiyle sürekli bir kavga içindeyken, Alevilik içinde sayılan Bektaşîliğin durumu farklılık göstermiş, Osmanlı Devleti tarafından tanınmış ve desteklenmiştir (Yalçınkaya, 1996:150). Ancak bir süre sonra, ilmiye mensupları tarafından Bektaşîlik de sorgulanmaya başlamış ve Bektaşîler, Rafizilik ile suçlanmışlardır. Hükümet, Rafiziliği tarif ederken; oruç tutmamak, namaz kılmamak ve dini emirleri hafife almak gibi birtakım ölçütler kullanılmıştır (Maden, 2013:298). Bu kısa değerlendirme bile, inançların devlet yapılanması içinde ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Alevi-Bektaşî inancının, Türkiye'de nasıl ele alınacağına ve yapılandırılacağına ilişkin bazı araştırma ve çalışmalar yapılmıştır (Mutluer, 2015; Yalçınkaya, 1996; Langer, 2009; Aktürk, 2015; Günay; Türk, 2010; AÇNR, 2010; Geçmez, 2011; Fendoğlu, 2013; Rapor, 2015; Yaman, 2015). Bu çalışmalarda, konu farklı yönleriyle ele alınarak, farklı boyutlarıyla tartışılmıştır. Ancak Alevilik-Bektaşîlik ve cemevleri konusunun çözümüne yönelik somut adımlar atılmamıştır.

Avrupa'da yaşayan Alevi-Bektaşîlerin büyük bir bölümü, Alevi-Bektaşî Federasyonları çatısı altında örgütlenirken, özellikle gençlerin çoğunluğu geleneksel Alevi-Bektaşî değerlerden uzaklaşmış ve farklı Alevilik söylemleri geliştirmişlerdir. Türkiye'de de benzeri durumlara rastlanmaktadır. Her bir dernek ve kuruluş kendisine göre bir Alevilik felsefesi oluşturmuş, bazıları Avrupa Alevi-Bektaşî federasyonlarından etkilenecek, geleneksel Alevilik-Bektaşîlik değerlerine karşı çıkmaya başlamışlardır. Pir, mürşit ve halife gibi kavramlar sorgulanırken, cemde yapılan hizmetlerin günün koşullarına göre değiştirilmesi gündeme gelmiştir. Başka bir anlatımla Alevi-Bektaşî inancının temel prensipleri tartışmaya açılmış; ceme gelirken nasıl giyinileceği, cemde oturma şekli, Kur'an okunup okunmaması, dara durma gibi kavramlar sorgulanmaya başlamış, cenaze erkânlarında değişiklikler yapılmıştır. Uygulamalar geleneksel ve modern Aleviler arasında bir çelişki ve çatışmaya neden

olurken, Sünnî-Alevî inançlar arasındaki mesafeyi de gittikçe açmaktadır.

Türkiye’de Sünnî-Alevî inançları birbirine yaklaştıracak, konunun çözümüne katkıda bulunacak adımlar atılmamış, bahaneler üretilmiştir. Günay ve Türk’e (2010:4) göre, iç politik tartışmalar ekseninde yapılan “Demokratik Açılım” hamleleri, geç kalan tartışmalardır. Yaman’a (2015) göre, Sünnî toplumunun sorunlarına bir şekilde çözüm üreten siyasi akıl, Alevileri yok sayarak onların sorunlarına çözüm üretmemiştir. Bal’a (2015) göre, dış güçler, Aleviliği İslam dışı göstererek Alevi sorununu kullanmışlardır ve gelecekte de kullanmaya devam edeceklerdir. Balkız (2002) ise sitem dolu sözlerle, “bu ülkeyi güzelleştirmek de çirkinleştirmekte bizlerin elindedir, Alevi dedeleri bin yıldır sazını çalıp semah dönmektedir ama devlet bin yıl daha kör, sağır ve dilsiz kalamaz” diyerek devleti suçlamaktadır.

Yakınmalardan konuya yönelik çözümün, laik devlet yapısının tam olarak hayata geçirilmemesinde saklı olduğu düşünülmektedir. Türkiye gerçek anlamda laik bir yapıya kavuşturulduğunda, her birey inanç ayrımı gözetilmeden büyük bir ailenin ferdi olarak görülecek, sorun da zaten kendiliğinden ortadan kalkmış olacaktır. Devleti idare edenlere de Alevi-Bektaşî sorununu derinleştirmeden çözüme sorumluluğu kalacaktır. Alevilik sorunu, Türkiye’de çözümü belki de en kolay olan sorunlardan birisi olmakla beraber, ilgililerin soruna duyarsızlığından farklı aktörler devreye girmekte,

Alevilik sorununa hem Alevi-Bektaşîlerin hem de Türkiye’nin çoğunluğunu oluşturan Sünnîlerin lehine olmayan çözümler önerilmektedir (Aktürk, 2015:65).

Alevi-Bektaşî inanç yapılanmasının nasıl olması gerektiğine yönelik doğru ve gerçekçi çözümler üretmek bilim insanlarına düşmektedir Devlete ve onu yönetenlere düşen görev ise farklı araştırma sonuçlarından yararlanarak uygulanabilir politikalar üretmektir. Bu politikalar, insan onuruna yaraşır ve bireyin dini inançlarını özgür olarak yaşamalarına imkân sağlar nitelikte olmalıdır. Türkiye’nin geleceğine yönelik tutarlı ve kucaklayıcı bir dini yapılanmaya karar vermeden önce; örgüt kavramı, inanç özgürlüğü ve Alevi-Bektâşî inanç örgütlenmesi, Türkiye’de devlet-din ilişkileri, geleceksel ve modern Alevilik konuları üzerinde durulacaktır. Bu açıklamalardan sonra, Türkiye’de Alevi-Bektaşî inanç yapılanması için bir model önerilmiştir. Bu konuda bazı Alevi-Bektaşîlerin ve inanç önderlerinin görüşlerinin alınması yararlı görülmüştür.

Örgüt Kavramı

Belirli amaçları gerçekleştirmek için birbiriyle bağlantılı eylemlere dayalı, süreklilik gösteren toplumsal yapıya örgüt denir. Bireyler birtakım ihtiyaçlarını karşılamak için örgütlenirler. Örgütlenme kavramı belli bir sürecin izlenmesini gerektirir. Örgütlenme süreci; yapıyı kurma, kadrolama-donatım eylemleri ve anlayış gösterme boyutlarından oluşur (Bursalıoğlu, 1994:112). Geleceksel anlamda örgütlenme kuramları yeri-

ni sistem yaklaşımlarına bırakmıştır. Devlet veya tüzel kişiler tarafından belli bir amaca yönelik kurulan sosyal sistemler (kurumlar) toplumda varlığını sürdürmektedirler.

Başaran'a (1989:145) göre, örgütlenmenin temelinde insan ihtiyaçları yatar. Bireyler toplumun ihtiyaç duyduğu değer ve hizmetleri belli yasal sınırlar içinde üretmek için örgütlenirler. Örgütsel amaçların belirlenmesini, görevlerin belirlenmesi ve örgütsel yapıyı işletecek bireylerin seçimi takip eder. Örgüt içinde yetki ve sorumluluklar belirlenerek, yeni kurulan örgütün, anatomisi ve fizyolojisi, hiyerarşisi, rol ve statü kavramlarına açıklık getirilir. Örgütsel yapının etkili olarak çalışması, bu sürecin kusursuzluğuna ve onun işletilmesine bağlıdır.

Sosyal sistemler, kurum ve birey olmak üzere iki boyuttan oluşurlar. Her sosyal sistemin başta gelen görevi, kurumsal amaçları karşılamaktır. Alevilik, devlet tarafından bir inanç olarak kabul edilmediği için kurumsal bir yapıdan söz edilemez. Sosyal sistemler, ayrıca üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuşlardır. Bir sosyal sistem olan örgütler bu vesileyle, üyelerinin amaçlarını açık olarak bilmeli, bunların gerçekleştirecek örgütsel amaçlar oluşturmalarıdır (Hicks, 1979:79). Aleviliğin hukuki bir statüsü de bulunmadığından üyelerinin ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamamaktadır (Gül, 2014). Aleviliğin bu mevcut geleneksel yapısıyla ne varlığını sürdürmesi ne de inanç mensuplarının ihtiyaçlarını ele alması mümkün görünmemektedir.

İnanç Özgürlüğü

İnanç özgürlüğü, özel alanının sınırlarını çizen negatif statü haklarından olup, devletin dokunmadığı ve müdahale etmediği, "koruyucu hak" kavramı içinde yer alır. Anayasa'nın din ve vicdan hürriyetini düzenleyen 24. maddesinde (T.C. Anayasa, 1982) yer almasına rağmen, Türkiye'de inanç özgürlüğü konusunda, uygulamada sıkıntılar yaşanmaktadır. Başka bir anlatımla, yasalarda belirtilmiş olmasına rağmen, hükümet edenler, yasalarda belirtilen hususları pek dikkate almamaktadırlar. Basında çıkan haberler ve bazı araştırmalar bu duruma işaret etmekte (Adem, 2016; Selçuk, 2006) ve Türkiye'de inanç özgürlüğü konusunda sorunlar olduğu dile getirilmektedir.

İnanç özgürlüğü, demokratik toplumlarda laik devlet yapısıyla garanti altına alınmıştır. Laiklik, modern devlet yapılanmasının temelini oluşturur. Laik bir ülkede devlet aşağıdaki özelliklere sahip olmalıdır (Mertcan, 2005:25): a) Devlet, kutsal olan ile meşrulaştırılmamalıdır, b) Dinin, devletten ayrı olarak yapılanmasına izin verilmelidir, c) Devlet, dinler karşısında tarafsız olmalıdır ve bir dini diğerine tercih ve himaye etmemelidir, d) Din hizmetleri bir "kamu hizmeti" olarak düzenlenmemelidir, e) Din eğitim-öğretimi zorunlu olmamalı, din ve ibadet özgürlüğü güvence altına alınmalıdır.

Laik devletin özelliklerine bakıldığında, “Türkiye’de, inanç özgürlüğü konusunda nasıl bir yaklaşım izlemeli?”, sorusuna olumlu bir yanıt verilememektedir (Kaygusuz, 2004). Yıldırım’a (1996:196) göre Alevilik, Sünni ve Ortodoks inanç ve yaklaşımlarla, öğretisel düzeyde uzlaşamayacağı, tarihsel pratiği itibarıyla kanıtlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’ni oluşturan 15-20 milyona (Özbolet, 2014) yakın Alevi-Bektaşî toplumu, İslam’ı anladıkları şekilde yaşamak isterlerken, devletin bir inanç kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığı, İslam’ı farklı yorumlayan Alevî-Bektaşî toplumuna karşı kayıtsız kalmakta (Tonga, 2016), bu kayıtsızlığa karşı çıkan bazı Alevi-Bektaşî dernekleri, konunun çözümünü farklı ülkelerde aramaktadırlar.

Eğer inanç, insanlar için değerli ve vazgeçilmez bir hak ise, laik ve demokratik ülkelerde inanç özgürlüğü olmalı, devlet bütün inançlara eşit mesafede durmalıdır. Örneğin, Fransa gibi ülkelerde, din işleri tamamen devlet yapılanmasının dışında tutulmuştur. Fransız Anayasası belirli bir dine veya kiliseye referansta bulunmaz. Bütün dinlere eşit mesafede durur (Messner, 2008:116). Avrupa ülkelerinin çoğunda, din eğitimi alanı, “dinî özgürlükler” içinde algılandığı için devlet, vatandaşın dinine karışmayı özgürlüğüne müdahale olarak kabul eder. Bu ülkelerde devlet, din eğitimini cemaatlere bırakmıştır, devlet sadece onların masrafları karşılar (Aydın, 2005:5). Bir

hukuk devleti olan Türkiye’nin bugünkü inanç yapılanmasının toplumun tamamının beklentilerini karşılamadığı bir gerçektir.

Bu gerçek araştırılırsa, Türkiye ve Avrupa’da din ve inançların farklı bir görünümde ele alındığı, dini eğitim, inanç yapılanması ve inançların yaşanmasında farklılıkların olduğu anlaşılır. Türkiye’de din eğitimi vatandaşlar için bir ‘hak’, Avrupa’da “özgürlük” olarak ele alınmıştır. Türkiye’de devlet bir “hak” olarak halkın dini ihtiyaçlarını karşılamayı kendisine dini bir görev saymaktadır (Aydın, 2007:49). Bunu yaparken Müslüman halkı, Sunnî-Hanefî mezhebine mensupmuş gibi görmekte, diğer inançları yok saymaktadır. Türkiye’de din eğitimi karmaşasının temel nedenlerinden birisi bu ayrıntıda yatmaktadır.

Alevî-Bektâşî İnancının Temel Esasları

Alevi-Bektaşî inanç örgütlenmesine en uygun model, Hacı Bektâş-ı Velî öğretisidir. Makâlat eserinde “Dört Kapı ve Kırk Makam” olarak ifade edilen öğreti, Sünnî ve Alevî-Bektâşî inançları, İslam inancında birleştirir. Şeriat kapısı, dinin temel prensiplerinden oluşur. Bunu diğer kapılar izler. Az bir kişi, Hakikat kapısının surlarına ulaşabilir. Zira bu yol müşkülâtli bir yoldur. Esiri bir deyişinde bunu anlatır (Esiri, 2017):

Hikmetine akıl ermez güheri kandan ara
 Terk et zaruret sesini ararsan candan ara
 Bu Enel-Hak sırrıdır ki Mansur' u çekti dara
 Bundan yâre ser verenler anda menh-ü bab olur

Yetiş bir ehli mürşide açalar can gözünü
 Bu meydan arif meydanı pişir söyle sözünü
 Ayarından düşürüp kara ederler yüzünü
 Havf etmen mi kıyametten sorarlar azap olur

Türkiye’de üzerinde çok tartışılan meselelerden birisi, İslam dininin farklı bir yorumu olan “Alevîlik-Bektaşilik inancının bir mezhep mi yoksa tarikat mı?” olduğu konusudur. Fendoğlu’na (2013:22) göre, Vahdet-i Vücut felsefesine dayalı bu inanç, İslam içinde mezhepten öte bir tarikattır. Başka bir yazara göre, bu durum 16. ve 17. yüzyılda ortaya çıkmış olan “Babagan Bektaşiliği” için söylenebilir ama Alevilik için söylenemez. (Ersal, 2015:243). Maden’ e (2013:9) göre, Alevilik yeni bir kavram olup, 16. yüzyılda Anadolu’da yaşayan Alevî Türkmen toplulukları için daha çok Rafizi ve Kızılbaş sözcükleri kullanılmıştır. Alevî Çalıştayları Nihai Raporunda da Aleviliğin kesin bir tanımı yapılmamış, İslâm’ın içinde “Hak-Muhammed-Ali kavramları etrafında oluşan inanç ve erkân yolu” olduğu belirtilmiştir (AÇNR, 2010).

Sünnî ve Aleviler arasında itikadı açısından bir farklılık gözlenmezken, ibadet ve sosyal yaşantıda bazı farklılıklar göze çarpar (Gül, 2014:120). Şeriatın temel ibadeti namaz kılmaktır. Toplu olarak kılınan na-

maz daha değerlidir. Sünnî tarikatlar arasında da ibadet konusunda pek farklılık göze çarpmaz. Alevî-Bektâşî toplumunda toplu ibadet “cem” ayinidir. Herkes cem ibadetine katılamaz. Düşkün kişiler, görülmeden ve sorulmadan cem erkânında yer alamaz. Bu bağlamda, Alevi-Sünnîler arasında, ibadet ve sosyal yaşamda görülen bazı farklılıklar bir ayrışma nedeni olmalıdır. İslamiyet, hoşgörü dinidir, yalnız Allah’a ibadet edilir. İbadetin değerlendirilmesini de ancak ve yalnız Allah yapar.

Alevî İnanç Örgütlenmesi

Örgütsel yapı; yetki, sorumluluk, görev dağılımı ve ilişkilerden oluşur (Galbraith, 1987; Greenberg, 2011). Alevi-Bektaşî inancı için nasıl bir örgüt yapısı tercih edilmelidir? Mintzberg’e (1979) göre yapıyı, örgütün stratejisi, Griffin ve Moorhead’a (2013) göre, örgütsel amaçlar ve sahip olunan insan kaynağı belirler (Kondakçı; Zayim, 2013:40). Hizmet yönü ağır basan inançlar için en uygun yapılanma, “amaca yönelik örgütlenme” olup, bu yapılanma, çevrenin istek ve

beklentilerine de yanıt verir (Nelson; Quick, 2011). Bu yapılanma “ocak” anlayışına da uygun düşer. Ersal, cak kavramını, karizmatik inanç önderine bağlı “veli kültü” ile açıklar. Soyu Ehl-i Beyt’e dayanan bir karizmatik inanç önderleri: pir, halife, mürşit, dede unvanlarıyla silsile takip eder (Ersal, 2015:242). İnanç önderlerinin yetkileri, İmam Cafer Buyruğu ve Erkânâme’lerde belirtilmiştir (Buyruk, 1958) Sorumluluklar, EDeB (Eline, diline ve beline sahip olma), üç sünnet-yedi farz, 12 farz, on yedi erkân, musahiplik, rızalık, düşkünlük (Üzüm 2001:161) kavramları içinde yer alır. Alevi-Bektaşî inancında ilişkiler de edep-erkân içinde sürdürülür.

Alevi-Bektaşîliğin, Diyanet İşleri Başkanlığı çatısı altında bir birim olarak, “Alevî-Bektâşî İnanç Hizmetleri Başkanlığı” adı altında örgütlenmesi düşünülebilir (Yıldız, 2002:14). Bu yapısal düzenleme teorik olarak makul görünürken, bazı olumsuzları beraberinde getirebilir: İlki Alevî-Bektâşî toplumu tarafından Alevilik, İslamiyet’in farklı yorumu olarak görülsün bile, Diyanet’in konuya bakışı pek olumlu değildir (Turan, 2011:149; Koca, 2014:58). Diğer yandan, Alevî-Bektâşî inancına Diyanet müdahale ederse, onun orijinal yapısına zarar verebilir (Mutluer, 2015:361). Ayrıca İslam inancı dışındaki inançların benzer bir istek ve talebi, devlet bütçesine ilave bir maliyet getirebilir (Fendoğlu, 2013:29). Son olarak, böyle bir yapılanmaya bir kısım Alevî-Bektâşî grupları da sıcak bakmamaktadırlar (AÇNR, 2010:115; Geçmez, 2011:157; Koca, 2014:59; Uçar, 2009:75).

Din işlerinin Türkiye’de tek yapıda toplanması, Alevi-Bektaşî kimliğinin ve cem evlerinin ibadet yeri olarak tanınmasına yardım edebilir. Ancak bu yapılanmanın bütün grupların yararına olacak şekilde yapılması önemlidir. Türkiye’de ister Sünnî ister Alevi-Bektaşî olsun İslam inancına sahip insanlar ortak bir geçmişe sahiptirler. Alevilik, Türkmen töresi ve İslam inancının kaynaşmasıyla oluşmuş bir inançtır (Baş, 2011:49; Çınar, 1996:734; Eröz, 1990:80). Anadolu’da yaşayan Kürt kökenli Alevîlerin yoğun olarak yaşadığı Dersimlilerin de Horasan’dan gelen Deylemliler olduğu (Kaya, 2004:21), bunların Celali ayaklanmaları sırasında, hayatta kalabilmek için Kürtçe veya Zazaca öğrenip hayatta kalmayı başaran Türkmenler olduğu belirtilmektedir (Şener, 2017). Türkiye’de, İslam dışındaki inançların oranı 0,4 (DİB, 2014) olup, Türkiye’de barış ve hoşgörünün temin edilmesi, farklı inançların birbirini tanımalarına ve anlamalarına bağlı görünmektedir. Öyleyse amaç, farklılıkları ortadan kaldırmak değil, farklılıkları hoş görmek olmalıdır.

Tarihsel derinliğine inildiğinde, Türkiye’de, Alevi-Sünni ayrımı yoktur. Ayrım biraz da bakış açısına bağlıdır. Aleviliğin, Anadolu’da yaşamış eski uygarlıkların inançlarıyla ilişkili olduğu (Wakamatsu, 2013:97; Ocak, 2003, 55; Erol, 2010:41) ve İslam’ın dışında ayrı bir din olduğu (Melikof, 1994; Akt. Arslanoğlu, 2000) yönünde farklı görüşler bulunmaktadır. Hâlbuki Türklerden önce Anadolu’da yaşamış Bizans’ta, Hıristiyanlık ülkenin devlet dini olarak kabul edilince diğer dinler yasak-

lanmıştır. Bu süre içinde, eski uygarlıklara ait inançlar ya kısmen değişmiş veya tamamen yok olmuşlardır. Türkiye’de inançlar arasında bir etkileşim olmadığını söyleyebilmek zordur ama Alevi-Bektaşiliğin de İslam dışında bir inanç olduğunu söylemek ne Alevi-Bektaşilerin ne de Sünnilerin bir işine yarar. Böyle bir düşünce ancak bölücülerin işine yarar.

Geleneksel-Modern Alevîlik

Geleneksel Alevilik, yazılı kaynaklara dayalı ve şehirleşmeyle değişmeyen ve temel ilkeleri bozulmamış, bütün kurumlarıyla işleyen (düşkünlük, rızalık, musahiplik, görgü-sorgulama, pir-mürşit-talip ilişkileri) bir Alevilik anlayışıdır. Kırsal kesimin günlük ihtiyaçlarına cevap veren bu Alevîlikte, müstakil bir cem evine ihtiyaç duyulmamıştır. Cem ibadeti büyük bir evde yapılmıştır. Geleneksel Alevilikte, dedeler, taliplerin sorunlarını mahallinde çözer ve müşkülâtları halleder. Mahkemelere gitmek düşkünlük sayılır (Buyruk, 1958). Herkes dedesini, pîrini bilir, tanır. Talip yılda bir defa pîrin yamacına geçer ve hesap verir. Geleneksel Alevîlik, zorluklara rağmen 1970’li yıllara kadar bu geleneksel yapısını bozulmadan devam ettirebilmiştir.

Alevîlerin köyden kentlere göçmesiyle birlikte, inancın yaşanmasında ve yaşatılmasında bazı zorluklar ortaya çıkmıştır. Modern Alevîlik denilen kavram, şehirleşmenin ortaya çıkardığı bir Alevîlik anlayışıdır (Subaşı, 2003:78; Gül, 2016b). Kentleşmenin bir sonucu olarak köyden kentlere gelen Alevîler bir bocalama dönemi yaşamışlar-

dır. Birçoğu pîrini ve dedesini görememiş ve görgüden sorgudan uzak kalmışlardır. Cemlere katılmayan insanlar yozlaşmış ve bunlar yolun ilke ve kurallarını unutmuşlardır. Büyükler, çocuklarına inançlarını öğretememişlerdir. Bir toparlanma dönemi geçiren Alevliler, şehirlerde farklı bir örgütlenme içine girmişlerdir. Derneklere bağlı cem evlerinde ibadet etmeye çalışan bu insanlar, ocaklarını unutmuş ve görülmeden sorulmadan cemlere katılmaya başlamışlardır. “Rızalık” ve “musahiplik” gibi kurumlar iyice zayıflamıştır. Dernekler kendi yönetim anlayışlarını, inanç önderlerinin üstünde görmeye başlamış, böylece her dernekler kendi felsefesine uygun dede arayışına girmişlerdir. Bu ise yolun ve erkânın bozulmasına yol açmıştır (Aktürk, 2015:65; Gül, 2016a:173). Bu durum yeni bir inanç yapılanmasına gündeme getirmiştir.

Türkiye’de Devlet-Din İlişkilerinin Yeniden Düzenlenmesi

Türkiye’de devlet-din ilişkileri, laik devletin özelliklerini pek taşımamaktadır. Devlet belli bir mezhebe yönelik hizmet ve din eğitimi vermekte, diğer inançları görmezlikten gelmektedir. Devlet-din ilişkisine Sünni inanç tarafından bakıldığında herhangi bir sorun görülmezken, Alevî-Bektaşiler tarafından bakıldığında bazı sıkıntıların olduğu anlaşılmaktadır. Çeşitli platformlarda konu dile getirilmiş (AÇNR, 2010, Rapor, 2015; AİHM, 2016) olmasına rağmen, devlet-din ilişkilerine uygun bir şekil verilememiştir. İslam’ın tasavvufi bir

yorumu olan Alevi-Bektaşiliğin dinî yaşayışa bir duygu, coşku kazandırdığı, hoşgörüyeye kapı açtığı kabul edilmiş (Özcan, 2002), konuya temel hak özgürlükler bağlamında uygun çözüm yolları üretilmesi önerilmiştir (Turan, 2011:154; Yaman, 2015).

Alevî-Bektaşiliğin temel sorunlarından birisi kimlik meselesidir. Devletin dini kuruluşları, açık olarak belirtilmese bile, Alevî-Bektaşî inancını İslam'ın farklı bir yorumu olarak görmemektedir. Diğer yandan Alevî-Bektaşîlerin cem evleri, caminin bir alternatifi olarak algılanmakta, onun kendine özgü bir ibadet yeri olduğu gerçeği kabul edilmemektedir. Alevîlik-Bektaşilik konusu, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi içeriğinde yer almakla birlikte dersin öğretimi, bu inancı yeterince tanımayan ve bilmeyen kişiler tarafından verilmektedir. Son olarak devletin din işleri için ayırmış olduğu kaynaklar, Diyanet İşleri Başkanlığı'na yalnız Sünni inanç için harcanmakta, Alevî-Bektaşîler Devletin kaynaklarından pay alamamaktadırlar (AİHM, 2016). Bu sıralanan olumsuzluklar, Türkiye'de din-devlet ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi yönünde görülen en önemli sorunlar olarak sıralanmaktadır.

Türkiye'de devlet-din işlerinin yeniden düzenlenmesine yönelik farklı öneriler sunulmaktadır. Önerilerin her kesimi hoşnut edici ve kucaklayıcı yönü olmalıdır. Koca'ya (2014:59) göre, sorun Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaldırılmasıyla çözümlenebilir. Devletten yıllardır kaynak alan bir kurumun kaldırılması belki kargaşaya

neden olabilir. Bu bakımdan, önce diğer gruplara Diyanette temsil hakkı ve cemevlerine ibadethane statüsü verilmeli, bilahare bu kurum tedrici olarak kaldırılmalıdır. Fendoğlu'na (2013:28) göre, devlet gerçeklik ve özgürlük çerçevesinde konuyla ilgilenmeli, Alevi sorununun çözümüne yardımcı olmalıdır. Turan (2011:154) hukuki olarak mümkün olmasa bile, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yeni bir düzenleme yapmasını uygun görmektedir. Cemevlerinin yasal statüsünün ise, 677 sayılı kanuna ek bir madde eklenerek, "Dergâh" şeklinde açılabilceği ve Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde oluşturulacak bir üst kurulca temsil edilip, denetlenebileceği ifade edilmektedir (Yaman, 2015). Bu önerilerin aksine, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mevcut yapısının korunması ve devam ettirilmesinin uygun olacağına ilişkin görüşlere de rastlanmaktadır (Akyüz; Gürsoy; Çapcıoğlu, 2006:42).

Din, sosyal hayatı düzenleyen kurallar arasında yer alır. Türkiye Cumhuriyeti bir hukuk devleti olduğundan, din kuralları daha çok bireysel hayata yön veren düzenlemeleri içer. Lâik ülkelere bakıldığında, inanç örgütlenmelerinin cemaatlere ve sivil toplum kuruluşlarına bırakıldığı görülür (Eke, 2000). Devlet bu kurumların denetleyicisi konumundadır. İbadethanelerin kurulması, yapılanması ve bunların usulüne uygun işletilmesinin sivil toplum kuruluşlarına ve bireylere bırakılması, kamu kaynaklarının etkili kullanılmasına da yardımcı eder. İnanç hizmetlerine yapılacak harcamalar başka alanlarda kullanılabilir. Örneğin, öğretmen veya sağlık çalışanlarının

sayısı artırılarak, ülkede yaşam kalitesi artırılabilir. Türkiye’de de bu inanç yapılanmaları sivil toplum kuruluşları ve cemaatlere bırakılabilir.

Sivil toplum kuruluşları, bürokratik yapılar olup, belli ilkelere göre kurulan ve yazılı iletişimi olan biçimsel örgütlerdir (Blau; Meyer, 1971). Sivil toplum kuruluşları, bürokratik oluşumlar olduğundan hukuki statüyle kurulur ve işletilirler. Alevi-Bektaşî inancına yönelik oluşumun önce hukuki alt yapısı hazırlanmalı ve bu düzenlemelere uygun olarak diğer inançların statüsü gözden geçirilmelidir. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın kaldırılarak, inançların tamamen sivil toplum kuruluşlarına bırakılmasına ilk itiraz, bu kurumda çalışanlardan gelecektir. Diğer taraftan toplumun bir kesimi de bu düzenlemelere karşı çıkabilir. İslam dininin bozulacağı, cemaatlerin kendilerine göre yorum yaparak dine zarar vereceği bu eleştirilerden yalnızca birkaçıdır. Dinin temel hükümleri Şeriat kapısı içinde yer aldığından, bunların bozulması Alevi-Bektaşî inancına da zarar verebilir. Ahmed Yesevî’ye göre, “Şeriatlı tarikat düşünülmez” (Aşkar, 1993).

İnançlar tamamen sivil toplum kuruluşlarına bırakıldığında şu hususlar göz önünde bulundurulmalıdır: Topluluklar, siyasi söylemlerden uzak durmalı, devlet inanç kuruluşlarının denetleyicisi durumunda olmalıdır. Devlet, din işlerine müdahale etmekten kaçınırken, dini topluluklar da devlet yönetimini ele geçirme gibi bir gaye gütmemelidirler. Devletin denetimi bu açıdan

önemli olup, bütün inançların ortak gayreti ve çabası toplumun ahlâk yapısını güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Eğitim kurumlarında Sünnî, Alevî-Bektâşî inancının ortak değerlerine vurgu yapılmalı, Hâce Ahmed Yesevî ve Hacı Bektâş-ı Velî çizgisi takip edilmelidir. Bu kazan-kazan stratejisi hem inançların yaşatılmasına hem de ülkenin milli birlik bütünlüğüne önemli derecede katkı sağlayacaktır.

Değişen bir dünyada değişme ve yenileşme kaçınılmazdır. Değişme ve yenileşmenin olduğu yerde sorunlar çıkabilir ama bunlara yeni çözüm yolları üretmek, yöneticilere düşmektedir. Yönetenler de inanç gibi toplumsal meselelere çözüm üretmek zorundadırlar. Bu konuda birey, kurum ve kuruluşlara önemli sorumluluklar düşmektedir. Türkiye’de laik yaşamın önemi ve gereği gençliğe iyi anlatılmalı, İslâm dininin farklı yorumları olabileceği insanlara kavratılmalıdır. Din Kültürü ve Ahlâk bilgisi dersleri bu amaca hizmet etmelidir. İnançların yapılandırılması konusu, farklı disiplinler arası çalışmalarda ele alınarak incelenmelidir.

AMAÇ

Bu araştırmanın amacı, Alevi-Bektaşî inancının teorik alt yapısına uygun olarak, Alevi-Bektaşî inancına sahip kişilerin, inanç yapılanmasına yönelik görüşleri ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Alevilik nedir?
2. Türkiye’de Aleviliği nasıl görüyorsunuz?

3. Alevilikle ilgili sorunlar nelerdir?
4. Bu konuda beklentileriniz nelerdir?
5. Cemin kazanımları nelerdir?

Bu araştırmanın kavramsal çerçevesinde, konuyla ilgili kuramsal bilgilere yer verilmiştir. Bu bölümde, Alevi-Bektaşî inancına sahip bazı kişilerin görüşleri alınarak, bunların kuramsal bilgilerle ne kadar örtüştüğü incelenmiştir. Bu araştırmayla bir bakıma bir teori-uygulama karşılaştırılması yapılmıştır. Almanya ve Türkiye’de yaşayan Alevilerin konuyla ilgili görüşleri karşılaştırılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada örnek olay tarama modeli kullanılmıştır. Bu modelde, sınırlı bir örnek ve daha dar tanımlanmış bir olgu üzerinde derinlikli çalışılma yapılır. Karmaşık ilişkiler ağı içerisinde yaşamını sürdüren insanı

anlamak için bütüncül bir bakış açısına ihtiyaç duyulmaktadır. “Herhangi bir olguya ilişkin bütüncül anlayış ancak çoklu bakış açıları yoluyla elde edilebilir.” (Yıldırım; Şimşek, 2008:28). Araştırma nitel bir çalışma olup, genelleme amacı gütmemektedir.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu, Almanya Herne Cem evi (10), Amasya Pir Hamdullah Çelebi Cem evi (5), Samsun Pir Sultan Abdal Cem evi (5) olmak üzere 20 Alevi-Bektaşî inancına sahip kişi oluşturmaktadır. Bunlar seçilirken gönüllü olanlar tercih edilmiştir. Farklı mesleklerden ve yaş gruplarından kişilerin araştırmaya katılmasına özen gösterilmiştir. Almanya Herne Cemevi, Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu’na (AABF) bağlı değildir. Amasya Hamdullah Çelebi Cemevi bir vakfa bağlıdır. Türkiye’de araştırmaya katılanların tamamı geleneksel Aleviliği savunan kişilerden oluşmaktadır.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Kişilere İlişkin Bilgiler

Kişi	Memleketi	Cin	Yaşı	Ocağı	Kişi	Memleketi	Cin	Yaşı	Ocağı
1D	Samsun	K	24	Güleloğlu	1A	Amasya	E	74	Nebioğlu
2D	Samsun	E	37	Keçeci baba	2A	Amasya	E	60	Kızıldeli
3D	Samsun	E	72	Gülerli	3A	Amasya	E	79	S. Mustafa kebir
4D	Samsun	E	70	Çetmi	4A	Amasya	E	60	Ergüneş
5D	Samsun	K	18	Gülerli	5A	Amasya	E	70	İmam Rıza
6D	Amasya	E	47	Bilmiyor	6S	Samsun	K	42	Keçeci
7D	Pülümür	K	57	Kureyşhan	7S	Ordu	K	41	Güvenç Abdal
8D	Tunceli	K	52	Bilmiyor	8S	Samsun	K	52	Keçeci
9D	Tunceli	E	57	Kureyşhan	9S	Samsun	K	46	Keçeci
10D	Amasya	K	40	Bilmiyor	10S	Samsun	K	53	Pir Sultan Abdal

Çalışmanın Veri Toplama Aracı

Çalışmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından hazırlanan bu formda şu sorulara yer verilmiştir: 1) Alevilik nedir? 2) Türkiye’de Aleviliği nasıl görüyorsunuz? 3) Alevilikle ilgili sorunlar nelerdir? 4) Bu konuda beklentileriniz nelerdir? 5) Cemin kazanımları nelerdir? Bu sorulara verilen cevaplar görüşme formuna kaydedilmiştir. İsteyen kişiler, boş görüşme formunu kendisi doldürmüştür.

Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Araştırmada betimsel ve içerik analizi kullanılmıştır. Betimsel analiz derinlemesine analiz gerektirmezken, içerik analizi elde edilen verilerin daha yakından incelenmesini ve bu verileri açıklayan kavram ve temaların ulaşılmasını gerektirir (Yıldırım; Şimşek, 2008:89). Araştırma bulguları, tematik bir yaklaşımla ele alınmıştır. İçerik

analizinde, birbirine benzeyen belli kavramlar bu temalar çerçevesinde bir araya getirilerek okuyucunun anlayacağı bir biçimde düzenlenmiştir (Neuman, 2012:663). Görüşmecilerden toplanan formlar öncelikle kodlanmıştır. Bu kişilerin görüşleri içinde yer alan belli kavramlar belirlenmiştir. Her bir alt problemle ilgili olarak bu temalar gruplanmıştır. Bu gruplamalarda benzer olan kavramlara katılımların frekansı çıkarılmıştır. Böylece katılımcıların konuya ilişkin görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bazı katılımcıların görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılarak yorumlar yapılmaya çalışılmıştır.

BULGULAR

Bu araştırmada, görüşmeye katılan kişilerin görüşlerinden elde edilen bulgular aşağıya çıkarılmıştır. Aleviliğin ne olduğu sorusuna, araştırmaya katılanların vermiş oldukları cevaplar ve bunların dağılımı aşağıda tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Görüşmecilerin “Alevilik Nedir?” sorusuna verdikleri cevapların dağılımı

Öne çıkan temalar	Kodlar Alm.	Kodlar Türk	Öne çıkan temalar
HHz. Ali’ye bağlı ve onun tarafının tutan	1	1	Alevilik yaşam biçimidir
Allah’a kul, Muhammed Mustafa’ya ümmet, Ali’ye talip olan	2, 5	1	Başkalarına kötülük düşünülmez, koğ, gıybet yapılmaz
İslamiyet’in tasavvufi (batınî) yönü	2	2	Peygamber ile Ali bu yolu kurdu
Yaratılanı yaratandan ötürü seven	2, 6, 9	2	Alevi’de yalan dolan olmaz düşkünlük var
Bütün evreni insanda gören hümanist	2	3	İnsanlığın özüdür
İmamlığın Ali’ye verildiğine inanan	1	3, 9	Hakk-Muhammet-Ali kurmuştur

Hız. Peygamber, Ali'ye ve Ehlibeyle inanmak	3, 5	4	Ali'yi sevmek, Ehlibeyletin yolundan gitmek
Allah'ı bir peygamberi hak bilmek	3	4	İnsanı insan bilmek
Kur'an ve Ehlibeyleti birbirinden ayırmamak	3	4	Kıblesi insan olan inanç
Tanrıya ulaşmak için bir araçtır	4		Hız Ali'nin içtihadına bağlı
72 millete aynı gözle bakmayan Hakkın evliyası olsa bile hakikatte asidir	4, 6, 8, 9	5	Peygamberin "size iki emanet bırakıyorum. Kur'an ve Ehlibeylet hadisine dayanır"
Allah korkusu yerine O'nu seven	5	5	İslamiyet'in özünden kaynaklanan ulvi bir yol
Kadın, erkek ayırımı yapmayan	5	5	Bunlara sahip çıkmak İslam'a katkı sağlar
Kin ve nefret taşımayan	6, 8	6, 10	Ehlibeylet yolu
Güzel bir din, tüm güzellikler onun içinde	7	8, 9, 10	Hoşgörü, doğruluk, dürüstlük
Mazlumun yanında olan, insan olmaktır	9, 10	6	Eline, beline, diline sahip çıkmak

Tablo 2'de, Almanya'da yaşayan Aleviler, Aleviliği İslamiyet'in batini bir yorumu olarak görmektedirler. Aleviliğin Allah-Muhammed-Ali yolu ve Ehl-i Beyt sevgisi ile dolu olduğu belirtilerek, onun daha çok hümanist yönüne vurgu yapılmaktadır. Bunlardan birkaçı; insanlar arasında ayırım yapmama, mazlumun yanında olma, kin ve nefret taşımamadır. Türkiye'deki Alevilerin görüşleri de benzer temalardan oluşmaktadır. Belki ifade etme biçimleri farklı olsa bile aynı anlama gelen kelimelerle Aleviliği ifade etmişlerdir. Bu konuda bazı görüşmelerin ifadeleri aşağıya çıkarılmıştır:

D1. "Hız. Ali'ye bağlı olan ve onun tarafını tutan zümrenin mezhebine verilen adıdır."

D2. "Allah'a kul, Muhammed Mustafa'ya ümmet, Ali'ye talip, kitabı Kur'an, İslamiyet'in tasavvufi (batnî) yorumu olan, bütün evreni insanda göre, hümanist, yaratılanı Yaradan'dan ötürü seven bir İslam inancıdır."

D4. "Alevilik bir inançtır. Tanrı'ya ulaşmak için bir araçtır. Bu anlamda dört kitabın dördü de haktır. 72 millete bir gözle bakmayan Hakk'ın evliyası bile olsa hakikatte asidir."

A1. "İnsanlığın özü demektir. Gerçek olarak Muhammed Ali'den gelen bir inançtır. İslamiyet'in özüdür. Hakk-Muhammed-Ali kurmuştur bu yolu"

A5. "Alevilik, dördüncü halife Hız. Ali'nin içtihadına bağlı toplum, İslamiyet'in

özünden kaynaklanan ulu bir erkandır. Hz. peygamberin şu hadisine dayanır; 'Ey ümmetim size iki emanet bırakıyorum. Kur'an ve Ehl-i Beyt. Bunlara sahip çıkın.' Alevilik, İslam dinine katkı sağlar."

S 9. "Alevilik doğruluk, inançlılık, Allah'ın birliğine inanmak, ikilik bilmemek, dini saptırmamak."

S 6. "Eline, beline, diline sahip çıkmak. İslamiyet'in içindedir."

Türkiye'de Aleviliği nasıl görüyorsunuz sorusuna verilen cevapların dağılımı Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: "Türkiye'de Aleviliği nasıl görüyorsunuz?" sorusuna verilen cevapların dağılımı

Öne çıkan temalar	Kodlar Alm.	Kodlar Türk.	Öne çıkan temalar
Mezhep ve kültürümüzü daha sadık yaşamaktayız	1	1	Alevilikte biraz zayıflama var
Baskı ve zulme rağmen yaşamaya devam ediyor	2	1	Gelenekler ihmal ediliyor
Haklar yok	3	1	Dede talibini bulamıyor
Alevilik inancı başkalarınca tanınıp bilinmiyor	4	2, 6	Dört dörtlük yaşanmıyor, kötü gösteriliyor
Eskiye göre serbestlik var deniyor	5	2	Gençler pek ilgi duymuyor
Aleviliği bölmeye çalışıyorlar	5	2, 6	Devlet Aleviliği ikinci vatandaş görüyor
Avrupa gibi kendilerini tam açıklayamıyorlar	6	3	Aleviliği yaşayamıyoruz
TV'den cemleri takip ediyorum, gelişmeler var	7	3	Din siyasete alet ediliyor
Hükümet Sunnileştirmeye çalışıyor	8	4	Köy ve şehirlerde Alevilik farklılaştı
CEM vakfından çıkarıp özümüze dönelim	9	4	Sivil toplum örgütleriyle iyi bir yere geldi
Şu anda çok baskı altında	10	5, 7, 9	Son on yıldır ilerledi
		5	Kendi özünü yaşamaya çalışıyor
		5, 8	Baskılara rağmen Alevilik yaşıyor
		9, 10	Kendimizi ifade edemiyoruz

Tablo 3'te, Türkiye'de Aleviliğin görünümüne ilişkin ifadelerin olumsuzluğu dikkat çekicidir. Yurt dışında yaşayanların inançlarını yaşadıkları, eskiye göre iyi olduğu görüşlerine rağmen, Alevilerin kendilerini ifade edemedikleri, Alevilerin Sunnileştirilmeye çalışıldığı, baskı altında oldukları belirtilmektedir. Türkiye'de yaşayanlar daha çok yerel olumsuzluklara dikkat çekmekte; gençlerin ilgisizliği, şehirleşmenin olumsuzlukları, baskıların olduğu dile getirilmektedir. Bu görüşler yanında, Aleviliğin son yıllarda sivil toplum kuruluşlarıyla iyiye gittiği yönünde kişilere de rastlanmaktadır. Bazı görüşmecilerin ifadeleri aşağıya çıkarılmıştır:

D2. "Yıllardır baskı ve zulme rağmen yaşamaya devam ediyor. Cemevlerine resmi statü bir an evvel verilmelidir."

D6. "Avrupa gibi kendilerini tam açıklayamıyorlar. Kimliklerini tam açıklayamıyorlar."

D8. "Daha öz görüyorum. Hiç iyi değil. Hükümet bizi Sunnileştirmeye çalışıyor."

A2. "Türkiye'de Alevilik dört dörtlük yaşanmıyor. Yaşlılar yürütmeye çalışıyor. Gençler pek ilgi duymuyorlar. Biz daha fazla bakıyoruz. Devlet, Alevileri ikinci sınıf vatandaş olarak görüyor. Asıl peygamber soyundan gelenlerin peşinden gidiyoruz."

A3. "Hacı Bektaş'a bağlı ocaklar var. Herkes birbirine saygılı olması lazım. Aleviliği yaşayamıyoruz. Din siyasete alet ediliyor. O zaman Alevilik bitiyor."

S 8. "Eskiye göre iyi. Alevi olduğumu söyleyebiliyorum. Şu an özgürüz."

Alevilikle ilgili sorunların dile getirildiği görüşler Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: "Alevilikle ilgili sorunlar nelerdir?" sorusuna verilen cevapların dağılımı

Öne çıkan temalar	Kodlar Alm.	Kodlar Türk.	Öne çıkan temalar
Hor görülme, aşağılanma, dışlanma	1	1, 2, 9	Devlet cemevlerine yardım yapmıyor
Bilgisizlik	10	1, 2, 3	Gelirlerimiz yeterli değil
Aleviliği aileden öğrendiğimizle kalıyoruz	5	2	Dede sorunu var
Eğitim ve ders olarak Aleviliği öğrenemiyoruz	5	2	Gençleri yetiştirmek için okul yok
Okullarda Alevilikle ilgili bilgiler yok	6	3, 9	Alevilerin hakları verilmiyor

En az 12 çocuk olunca seçmeli Alevilik açılıyor	6	3, 4, 6	Cemevleri ibadet yeri olarak tanınmıyor
Bazı çocuklar derse katılmak istemiyorlar	6	4	Çocuklarımıza zorla Sünnî inanç öğretiliyor
Kızıma Aleviliği tam öğretemiyorum	7	4	Diyanette bizi temsil edecek birim yok
Çocukların bir inancı yok	8	4	Derdimizi anlatacağımız muhatap yok
Çocuk kitapları eleştiriyor	8	4	Devlet memurluğuna girişte sıkıntı yaşıyoruz
Çocuklarımız başkalarının dinini öğreniyor	9	4	81 ilin valisinin hiç birisi Alevi değil
Çocuklarımız kandırılıyor	9	5	Kırsal kesimde cahil dedeler var
Türkçe bilmedikleri için çocuklarımıza Aleviliği anlatamıyoruz	2, 3, 4	7, 8, 10	Ayrımcılık yapılmasın
		8, 10	Dedeler maaş verilsin

Tablo 4'te, Almanya'da Alevilikle ilgili sıkıntıların başında çocukların Türkçe bilmemesi gelmektedir. Aleviliği öğreneme, bilgisizlik, gençlerin ilgisizliği, okullarda Alevilik derslerinin olmaması, aşağılanma ve hor görülme önemli sorunlardır. Türkiye'deki Alevilerin önemli sıkıntıları; maddi sıkıntılar, devletin Aleviliği ve cemevlerini tanımaması ve ayrımcılık olarak sıralanmaktadır. Bazı görüşmecilerin ifadeleri aşağıya çıkarılmıştır:

D3. "Devletten para alamıyoruz. Cemevlerine yardım edilmeli, Türkiye camilere yardım ediyor. Cem evlerine bir ödenek yok. Almanya gibi haklar tanınmalı."

D5. "Dedeler bilgili olmalı. Çocuklara küçük yaşta Alevilik eğitimi verilmeli."

D8. "İnanç önderleri ezilenlerin yanında olmalı. Dik durmayı topluma iyi anlatınlar. İnanç önderleri çok yeterli değil. Kur'an ile ilgili bilgileri yetersiz."

A2. "Dede sorunu var. Gençleri yetiştirmek için okul lazım. Hizmetler tek taraflı. Camiye yapılanlardan pay alamıyoruz. Dedelere maaş verilmese bile cemevlerinin giderleri karşılanmalı."

A3. "Biteceği yok, Alevilerin hakları verilmiyor. Cemevleri tanınmıyor. Cemevlerine yardım edilmiyor. Buraya gelen bağışlarla ayakta duruyoruz."

S 10. "Sorun çok. Bir camiye verilen yetki cemevine verilmiyor. Cemevleri yetersiz."

S 7. "Cemevi tanınmıyor. Yardım alamıyoruz. Dedeler maaş almıyor. Kendimizi ifade edemiyoruz. Çocuklar cemi bilmiyor. Gençler eğitimsiz."

Alevilerin devletten beklentilerine ilişkin görüşler Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: “Bu konuda beklentileriniz nelerdir?” sorusuna verilen cevapların dağılımı

Öne çıkan temalar	Kodlar Alm.	Kodlar Türk.	Öne çıkan temalar
Dedeler kendilerini geliştirmeli	1, 5, 10	1, 2, 3, 4, 5	Devlet cemevlerini ibadet yeri olarak tanımalı
Dede talibine sahip çıkmalı	2	1, 2, 3	Devlet cemevlerinin giderlerini karşılamalı
Aleviliği bütün dünyaya anlatmamız lazım	2	1, 3	Dedelere maaş vermeli
Cem evine yardım edilmeli	3	1	Okullarda Alevilik dersi de verilmeli
Almanya’da olduğu gibi haklar tanınmalı	3, 7	1	Hizmet sahipleri yetiştirilmeli
Ehlibeyt sevgisi içinde bir olalım	3	2, 5	Devlet her inanca eşit davranmalı
İnanç önderleri yeni kavramlar geliştirmeli	4	2	Ocazade dedelere okul açılmalı
Düşkünlük nasıl kaldırılır bunu dedeler öğretmeli	6	4	Okullarda din dersi zorunlu olmamalı
Her kafadan bir ses çıkmamalı	9	4	Çocuklara zorla namaz kıldırılmamalı
Sahte dedelere yer verilmemeli	7	5	Laik bir ülkede herkes kendi inancını yaşamalı
İnanç önderleri ezilenlerin yanında olmalı	8		
Dedelerin Kur’an ile ilgili bilgileri eksik	8		
Ataistler içinde aynı şeyleri düşünüyorum	8		
Aleviler asimile edilip Sünnileştirilmemeli	9		

Tablo 5’te, Almanya’daki Alevilerin beklentileri; inanç önderlerinin yetiştirilmesi, Aleviliğin tanıtılması, cemevlerine yardım edilmesi, Sünnileştirme politikalarına karşı durma olarak sıralanmaktadır. Türkiye’deki Alevilerin beklentileri de hemen diğerleriyle örtüşmektedir. Dedelerin eğitimi ve onlara maaş verilmesi, Alevi gençlerin eğitimi, inanç özgürlüğünün sağ-

lanması gibi beklentilerdir. Bu konuda bazı görüşmecilerin ifadeleri aşağıya çıkarılmıştır:

A6. “Almanya, Türkiye’ye baskı yaparak Alevi inancının tanımalarını sağlamalı, Türkiye’de Alevilik sözde var. Almanya hükümeti bize destek veriyor.”

D9. "Her kafadan bir ses değil; daha derli toplu. Aleviler asimile edilmemeli, sünnileştirilmemeli veya İran Şiiliğine doğru. Dinimiz yobazlaştırılmamalı."

A1. "Devlet evvela cemevlerini ibadethane olarak tanımalı, giderlerini karşılamalı, buralara maaş vermeli. Çalışanlara para vermeli. Alevilik dersleri de verilmeli. On iki hizmet öğretilmeli. Hizmet sahipleri yetiştirilmeli."

A5. "Devletler laik bir ülkedir. Bu kural gereğince herkesin kendi inancını yaşaması gerekir. Devlet herkese katkı sunmalıdır. Cemevleri tanınmalıdır. Bu ibadet kuralları

uygun şekilde cemevlerinde açıklanmalıdır. İslam'ı gerçekten uygulayanlar Alevilerdir."

S 6. "Cemevine rahat girip çıkamıyoruz. Özgür değiliz. Alevi kimliği tanınsın, ibadetimizi özgürce yapalım."

S 10. "Eşit yurttaşlık. Aleviliği devlet tanınsın. Cemevinin elektrik su parasını versin. Dedelere maaş verilmeli, camiye verilenler cemevine de verilmeli."

Görüşmecilerin "cem" ibadetinin kazanımlarına ilişkin görüşleri Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: "Cemin kazanımları nelerdir?" sorusuna verilen cevapların dağılımı

Öne çıkan temalar	Kodlar Alm.	Kodlar Türk.	Öne çıkan temalar
Mezhebimiz hakkında bilgi alıyoruz	1	1, 2	Birbirimizle helalleşiyoruz
Geleneklerimizi öğreniyoruz	1, 5, 6	1, 5	Birlik ve beraberlik sağlanıyor
Ruhumuzu dinlendiriyoruz	2, 6	1	Darginlar barıştırılıyor
Varlığın birliğini anlıyoruz	2	2	Görgü ve sorgudan geçiyoruz
Çocuklarımıza yolu öğretiyoruz	3	2	Yılda bir rehberimizi görüyoruz
İman yönünden bilinenlerin tekrarı	4, 9	2, 3, 4	Rızasız lokma yemiyoruz
İbadet ediyoruz	5	3, 5	İnancımızı yaşıyoruz
Özümüzü öğreniyoruz	7, 9	4	Cemevi bir okuldur
Her şeyi cemde buluyorum	7	4	Dış dünyadaki kuralları öğreniyoruz
Birlik ve beraberlik sağlıyor	8, 10	4	Elimize, belimize, dilimize sahip oluyoruz
Halka namazı kılıyor	8	4	Günah işlemekten alıkonuyoruz
Senede bir görgüden geçiyoruz	8	5	Ahireti garanti altına alıyoruz

Tablo 6 incelendiğinde, Almanya Alevilerine göre cemin kazanımları; ruhu dinlendirme, özünü öğrenme, birlik beraberlik içinde olma ve ibadet etme gibi temalarla ifade edilmiştir. Türkiye’de yaşayan Alevilere göre, cem bir okul olarak görülmektedir. Burada rızalık alınmakta, herkes birbiriyle helalleşerek lokma yemektir. Aynı zamanda bir görülme-sorulma yeri ve insanları günah işlemekten alıkoyan bir ibadet olarak görülmektedir. Bazı görüşmecilerin ifadeleri aşağıya çıkarılmıştır:

D1. “Ait olduğumuz mezhep hakkında bilgilenmek ve gelenek ve göreneklerimizi uygulayarak öğrenmek.”

D10. “Birlik ve beraberlik.”

A1. “Cem yapılıyor. Topluluk sağlanıyor. Birbirimizle helalleşiyoruz. Bunlar olmadan ibadet olmaz. Düşkün olanlar cemine giremiyor. Dargın, küskün kişiler barışıyorlar. Buraya herkes girebilir. Semah dönenler kıyafet giyerler. Başkalarının kıyafetine karışmayız.”

A.5. “Cemlerin insanlara, topluma ve cemaat dünyaya olduğu kadar ahireti de garanti altına alıyorlar. Birlik ve beraberlik, dostluk bunlar cemde işleniyor.”

S 7. “Cemde huzur buluyorum. Bağlama dinlerken inanılmaz bir his duyuyorum. Anlatılacak gibi değil. Örf ve adetlerimizi yaşıyoruz. Dedeler daha bilinçli olsa daha iyi olur.”

S 8. “Cemde huzur buluyorum. Bilgi öğreniyorum. Beraberlik oluyor. Dua edi-

yoruz. Kültürümü yaşıyorum. Keşke çocuklarımız da bizim gibi yaşasalar.”

Taştırma

Alevi-Bektaşî inancının Almanya ve Türkiye’de yapılandırılmasıyla ilgili yapılan bu çalışmada önce kuramsal bilgilere yer verilmiştir. Bunun yanında Almanya ve Türkiye’de yaşayan bazı Aleviler ile görüşme yapılmıştır. Bunlardan elde edilen bulgular birlikte değerlendirildiğinde; Sunnî ve Alevi-Bektaşîlerin ortak bir geçmişe sahip olduğu ve yıllardır bir arada barış içinde yaşadığı anlaşılmıştır. Alevi-Bektaşî inancının köklerini bazıları yanlış yerlerde arıyor olsa da (Melikof, 1994; Kaygusuz, 2004) Aleviliğin, İslamiyet’in içinde bir yol olduğu çoğunlukla kabul edilmektedir (AÇNR, 2010; Yaman, 2015; Bal, 2015; Ersal, 2015; Gül, 2014).

Türkiye’de din ve vicdan hürriyeti hak kavramı içinde ele alındığından, devlet herkese dini bilgileri öğretmeyi ve onlara dinlerini yaşama konusunda hizmet etmeyi kendisine bir görev olarak kabul etmektedir. Bu amaçla Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur. Ancak Diyanet, İslamiyet’in tek bir yorumu olan Sunnî-Hanefî mezhebe göre hizmet vermektedir (Balkız, 2000). Devlet tam olarak laik karakterini koruyamamakta ve din işlerini organize etmektedir (Adem, 2016; Selçuk, 2006). Türkiye nüfusunun yaklaşık dörtte birini oluşturan Alevi-Bektaşîler, din hizmetlerinden yararlanamamaktadırlar (Tonga, 2016). Diyanet, Aleviliğin İslâm’ın bir yorumu ve kendisi-

ne özgü bir inanç olduğu gerçeğini kabul etmemekte (Akyüz; Gürsoy; Çapcıoğlu, 2006), cemevlerini ibadethane olarak tanımamaktadır. Cumhuriyet döneminde çıkarılan devrim yasaları bahane edilerek, devlete vergi ödeyen ve farklı inançlara mensup kişiler inançlarını yaşama ve yaşatma konusunda mağdur edilmektedirler (Geçmez, 2011; Koca, 2014; Uçar, 2009). Görüşmeye katılanlar da bu durumu çoğunlukla dile getirmişlerdir.

Türkiye’de Alevi-Bektaşî inancına sahip grupları da içine alan bir yapılanmanın nasıl olması gerektiğine ilişkin ciddi çalışmalar yapılmamıştır. Bazı çalıştaylarda bununla ilgili görüşmeler yapılmış olsa da (AÇNR, 2010) bunlardan bir sonuç alınmamıştır. Aleviliğin, Diyanet İşleri Başkanlığı çatısı altında örgütlenmesine sıcak bakanlar olduğu gibi (Bal, 2015; Yıldız, 2002) bunu sakıncalı görenlere de rastlanmaktadır (Turan, 2011). Bu duruma Diyanet’in de sıcak bakmadığı bir gerçektir (Bardakoğlu, 2006). Türkiye’de inançların sivil toplum kuruluşları ve cemaatler olarak yapılandırılması ve hizmetlerin bunlar aracılığı ile verilmesi bir çözüm yolu olarak görülmüştür. Bu yapılanmaya, yıllardır devletten destek alan Sünnî toplumun sıcak bakmayacağı bir gerçektir (Akyüz; Gürsoy; Çapcıoğlu, 2006). Böyle bir yapılanma, devletin laik yapısına uygun düşeceği gibi farklı inançların da kendilerini yaşatmalarına imkân sağlayacaktır (Eke, 2000). Görüşmecilerin bazıları da bu duruma işaret etmiş ve Aleviliğin sivil toplum kuruluşları aracılığı ile belli bir yere geldiğini doğrulamışlardır.

Ülkelerin birlik ve bütünlüğünü koruması ve devam ettirmesinde inançlar önemli yer tutmaktadır. Bunun sağlanabilmesi için devletin tarafsızlığını koruması, vatandaşlarına karşı eşit mesafede durması gerekir (Mertcan, 2005; Köse; Küçükcan, 2008). Böyle bir durumun sağlandığı zamanlarda, Alevi-Sünnî gruplar barış içinde bir arada yaşamışlardır (Yalçinkaya, 1996; Maden, 2013). Devlet, inançlara müdahale ettiği veya yanlı davrandığında sıkıntılar ortaya çıkmaya başlamaktadır (Yıldırım, 2010; Adem, 2016; Selçuk, 2006). Diyanet’in tek bir mezhebe yönelik olarak hizmet vermesi, devlet kaynaklardan Alevi-Bektaşîlerin yararlanamaması sıkıntıları beraberinde getirmektedir (AÇNR, 2010, Rapor, 2015; AİHM, 2016). Görüşmeciler çoğunlukla, ayrımcılık yapıldığı, Diyanet’ten pay ayrılmadığı, gençlere Aleviliğin öğretilmediği, cemevlerinin statüsünün tanınmadığı hususlarını dile getirmişlerdir.

Şehirleşmeyle birlikte Alevi-Bektaşîlerin kimlik ve cemevlerinin statüsü sorunu önem kazanmıştır. Almanya’da yaşayan Alevilerin sorunları biraz daha farklı olmakla birlikte (Eke, 2000), Türkiye’de yaşayan Alevi-Bektaşîler, devletten inançlara karşı eşit mesafede durmasını ve laik karakterini korumasını beklemektedirler (Fendoğlu, 2013; Köse; Küçükcan, 2008; Adem, 2016; Selçuk, 2006). Türkiye’de devlet bütün inançları kucaklayıcı bir yapılanmaya gitmediği için sorunun çözümü farklı ülkelerde aranmaktadır (Yaman; Bal, 2015; Aktürk, 2015). Birçok araştırmacının da be-

lirttiği gibi, Alevi-Bektaşilerin sorunlarına hukuki yönden olmasa bile, çözüm getirilebileceği dile getirilmektedir (Turan, 2011; Yaman, 2015). Görüşmeye katılanlar, laik bir ülkede herkesin kendi inancını yaşaması gerektiğini, devletin inançlara eşit mesafede durmasını, cemevlerinin giderlerinin devletçe karşılanmasını, Almanya’da olduğu gibi haklarının tanınmasını istemektedirler.

Türkiye’de, Sünnî ve Alevi-Bektaşî gruplar arasında bir çatışmanın olmadığı bilinmektedir (Baş, 2011; Çınar, 1996; Eröz, 1990). Gerek hukuki gerekse devleti idare edenlerin politik yaklaşımları bu sorunlara neden olmaktadır (AÇNR, 2010; Rapor, 2015; AİHM, 2016). Avrupa ülkelerinde ve Türkiye’de çeşitli dernekler aracılığı ile yürütülmeye çalışılan Alevi-Bektaşî yapılanmalarına bakıldığında, Alevi-Bektaşî kimliğinin ve cemevleri statüsünün tanınması noktasında farklı yaklaşımların izlenmektedir. İslâm dininin farklı bir yorumu olan, Alevi-Bektaşî inancı, İslâm dışı bir inanç olarak gösterilerek Sünnî inanca mensup kişilerle ortak bağlarının koparılmaya çalışıldığı gözlenmektedir (Bal, 2015). Devleti idare edenler bilerek veya bilmeden bu duruma kayıtsız kalmakta ve sorunun çözümüne ön ayak olmaktadır (Koca, 2014; Yaman, 2015; Turan, 2011). Görüşmeye katılanlar, Alevi-Bektaşîlerin ibadetinin “cem” olduğunu ve cemin kendilerine huzur verdiğini, kötülüklerden arındırdığını, birlik ve beraberliği sağladığını, dargınların barıştığını dile getirmişlerdir. Sayılanlar İslâm dininin buyrukları olup, Sünnî inancın da

arzu ettiği kazanımlarla bunlar benzerlik göstermektedir. Bunların farklı yer ve şekillerde kazanılması sonucu değiştirmeyecektir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Alevi-Bektaşî inanç yapılanmasıyla ilgili bulgular tartışılmış olup, bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Türkiye, lâik bir ülke olmasına rağmen din işleri devlet tarafından organize edilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı tek bir Sünnî mezhebe yönelik hizmet vermekte ve devlet kaynaklarından Alevi-Bektaşî inancına mensup kişilerin pay alamamaktadırlar. Devlet, cemevlerini caminin bir alternatifi olarak görmekte ve onların bir ibadethane olarak statüsünü tanımamaktadır.

Ülkenin birlik ve beraberliğine önemli katkısı olan unsurlardan birisi de inançlardır. Aynı dinin farklı yorumlarını benimsemiş ve yıllardır aynı topraklar üzerinde barış içinde yaşamış olan Sünnî ve Alevi-Bektaşî toplulukların barış içinde yaşaması, bunların birbirini hoş görmesiyle mümkündür. İslâm dininin bir hoşgörü dini olduğu da bu gruplarca bilinmektedir. Bu bağlamda devletin bütün inançları kucaklayıcı bir yapılanmaya gitmesi, ortak değerlere vurgu yapması önemli görülmektedir. Diğer taraftan Sünnî topluma Alevi-Bektaşî inancının doğru olarak tanıtılması da bir o kadar önemlidir.

Bu sonuçlara dayalı olarak farklı inançlara sahip olsalar bile, devletin lâik karakterini koruyarak bütün inançlara eşit mesafe-

de durması, din işlerini organize etmemesi, bütün inançları kucaklayıcı bir yapılanmaya gitmesi, birlik ve bütünlüğü güçlendirici temaları ön plana çıkarması, herkesin inancını özgür yaşamasına destek vermesi önerilmektedir. Özetle; Sünnî inancın Hâce Ahmed Yesevî, Alevi-Bektaşî inancının da Hacı Bektaş-ı Veli çizgisine çekilmesi sorunu tamamen ortadan kaldıracaktır.

KAYNAKÇA

- AÇNR. (2010). Alevi Çalıştayları Nihai Rapor. <https://serdargunes.files.wordpress.com/2013/08/alevi-c3a7alc4b1c59ftaylarc4b1-nihai-rapor-2010.pdf>. 31.01.2017.
- ADEM, Mahmut. (2016). Türkiye Cumhuriyeti "Laik Bir Devlet" mi? <http://add.org.tr/turkiye-cumhuriyeti-laik-bir-devlet-mi-prof-dr-mahmut-adem/> 08.02.2016
- AİHM (2016). Büyük Daire Karar, İzzettin Doğan ve Diğerleri / Türkiye (Başvuru no. 62649/10), Strazburg, 26 Nisan 2016.
- AKYÜZ, Niyazi; GÜRSOY, Şahin; ÇAPCIOĞLU, İhsan. (2006). Din İşlerinde Özgün Türk Deneyimi: Diyanet'in Kurumsal Kimliği ve Güncel Değerlendirmeler, Dinî Araştırmalar, Cilt: 9, s. 31-42.
- AKTÜRK, Hamit. (2015). Alevilik Araştırmalarında Self Oryantalist Tutum. EKEV Akademi Dergisi. S. 62.
- ARSLOĞLU, İbrahim. (2000). Alevilik-Bektaşîlik ve Batılı Araştırmacılar. Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 16, s. 101-114.
- AŞKAR, Mustafa. (1993). Ahmed Yesevi ve Tasavvuf Anlayışı, Diyanet İlmî Dergi, S. 29, s. 49-62.
- AYDIN, M. Zeki. (2007). Okulda Din Dersi Tartışmaları (Türkiye'de Din Dersinin Tarihi, Teorik Yapısı, Bazı Ülkelerle Karşılaştırılması). C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. XI/2, s. 7-51.
- AYDIN, M. Zeki. (2005). Avrupa Birliği Ülkelerinde Din Öğretimi ve Türkiye İle Karşılaştırılması, Eğitime Bakış, S. 4, s. 62-64.
- BAL, İdris. (2015). Türkiye'de alevi sorunu nedir? Nasıl çözülür? <http://www.idrisbal.com.tr/turkiyede-alevi-sorunu-nedir-nasil-cozulur/> 15.03.2017.
- BALKIZ, Ali. (2002). Alevi örgütlerin farkları, http://www.alevifederasyonu.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=249:ali-balk-alevi-tilerin-farklar&catid=35:abf-tarihi&Itemid=261. 15.03.2017.
- BARDAKOĞLU, Ali. (2006). Basın Açıklamaları. <http://www.diyamet.gov.tr/turkish/default.asp>
- BAŞ, Eyüp. (2011). Ahmed Yesevî'nin Bektaşîlik, Alevîlik Üzerindeki Etkileri ve Osmanlı Dini Hayatındaki İzleri. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 52:2, s. 21-53.
- BAŞARAN, İ. Ethem. (1989). Yönetim. Ankara.
- BLAU, Peter; MEYER, Marshall. (1971). Bureaucracy Rationalization and Organization Theory, <https://www.unf.edu/~djaffee/Org%20Theory/chap5.pdf>. 15.03.2017.
- BURSALIOĞLU, Ziya. (1994). Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış. Ankara.
- BUYRUK. (1958). İmam Cafer Buyruğu. Der: Sefer Aytekin.

- ÇINAR, Ali Abbas. (1996). Bazı Yazılı Bektaşî Kaynaklarında Ahmed Yesevî-Hacı Bektaş Velî Bağlantısı ve Yesevî'nin Hoşgörüsünü İşleyen Şiirler. *Erdem, C. 8, S. 24, s. 729-744.*
- DİB (2014). Türkiye'de Dini Hayat Araştırması. Ankara.
- DURAN, Hamiye. (2010). Velâyetnâme'ye Göre Hacı Bektaş Veli. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 55, s.129-138.*
- EKE, Deniz Coşan. (2000). Almanya'daki Alevi örgütlenme ve kazanımları. https://www.academia.edu/10733911/Almanya_daki_Alevi_%C3%96rg%C3%BCtlenmesi_ve_Kazan%C4%B1mlar%C4%B1. 15. 03. 2017.
- EROL, Ayhan. (2010). Alevi Kimliğini Diasporada Müzakere Etmek: Toronto Alevi Göçmenlerinin İfade Kültürü Pratikleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 56, s. 39-60.*
- ERÖZ, Mehmet. (1990). Türkiye'de Alevilik ve Bektaşîlik. Ankara.
- ERSAL, Mehmet. (2015). Balkanlarda Alevilik Bektaşîlik. İstanbul.
- ESİRİ. (2017). Gazel. <http://www.tumsozler.com/soz-m-15-muharrem-temiz-222-Gazel-8182.html>
- FENDOĞLU, Hasan Tahsin. (2013). Alevilik ve Yeni Anayasa (Anayasal Perspektif). İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S.1.
- HICK, Herbert. G. (1977). Örgütlerin Yönetimi (Sistemler ve Beşerî Kaynaklar Açısından). Ankara.
- GALBRAITH, Jay, R. (1987). Organization Design. Ed: J. W. Lorsch. *Handbook of Organizational Behavior*. Englewood Cliffs, NJ.
- GEÇMEZ, Ercan. (2011). Alevi Çalıştayları Nihai Raporu Üstüne Bir Değerlendirme, Ankara.
- GREENBERG, Jerald. (2011). *Behavior in Organizations*. Upper Saddle River, NJ.
- GÜL, İbrahim. (2014). İtikat, Amel ve Ahlak Bağlamında Alevi-Bektaşî ve Sünni İnançların Karşılaştırılması. *Alevilik Araştırmaları Dergisi, S.8, s.117-130.*
- GÜL, İbrahim. (2016a). Günümüzde Alevi-Bektaşîliğin Temel Sorunları: Samsun (Atakum) Pir Sultan Abdal Derneği'ne Bağlı Cemevi Örneği, *Atakum'a Akademik Bir Bakış Yeni Atakum*. s. 163-174.
- GÜL, İbrahim. (2014). Bir Sosyal Sistem Olarak Alevilik. *Hünkâr Alevilik Bektaşîlik Akademik Araştırmalar Dergisi, S.1, s. 67-82.*
- GÜL, İbrahim (2016b). Kentleşme Sürecinde Anadolu Aleviliğinin Bazı Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri (Samsun İli Örneği). S.12, s. 95/111.
- GÜNAY, Bekir; TÜRK Gökhan. (2010). Alevi Açılımı: Türkiye'de Demokrasinin Derinleşmesi. *BİLGESAM, Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi, Rapor No: 22.*
- KAYA, Ali. (2004). Dersimlilerin Kökeni ve Deylem'de Alevilik. *Serçeşme Aylık Dergi*.
- KAYGUSUZ, İsmail. (2005). Alevilik, Diyanet ve Siyaset. İstanbul.
- KOCA, Bayram. (2014). Diyanet İşleri Başkanlığı ve Aleviler Arasındaki Meseleye Liberal Bir Bakış. *Liberal Düşünce, S. 73-74, s. 39-61.*
- KONDAKÇI, Yaşar; ZAYİM, Merve. (2013). Yönetim Süreçleri. Ed: Servet Özdemir. *Eğitim Yönetiminde Kuram Ve Uygulama*. s. 9-62.

- KÖKEL, Coşkun. (2007). Bulgaristan'da Yaşayan Alevilik Ve Bektaşılık Üzerine. Hacı Bektaş Veli, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 43, s.1-17.
- MADEN, Fahri (2013). Bektaşi tekkelerinin kapatılması (1826) ve Bektaşiliğin yasaklı yılları. Ankara.
- MERTCAN, Hakan (2004). Laiklik ve Türkiye Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara. Türkiye.
- MESSNER, Frand. (2008). Avrupa Birliği Ülkelerinde Din-Devlet ilişkisi, Hukuki Yapı / Din Eğitimi / Din Hizmetleri. Ed: Köse; Küçükcan.
- MUTLUER, Nil. (2015). Aleviler ve Yeni Merkezileştirme Politikaları. Alternatif Politika Dergisi, S. 2.
- LANGER, Robert. (2009). Hacı Bektaş Veli'nin Almanya'ya Varışı: Göç ve Diaspora Çerçevesinde Yurtdışındaki Alevilikte Dinsel Ritüel Dönüşüm-Değişimler. Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, 17-18 Ağustos 2009, Nevşehir, Türkiye.
- NELSON, Debra L.; QUICK, James Campbell. (2011). Understanding Organizational Behavior. Mason, OH.
- NEUMAN, W. Lawrence. (2012). Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar III. İstanbul.
- OCAK, Ahmet Yaşar. (2003). Alevi ve Bektaşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri. İstanbul.
- ÖZBOLAT, Durdu. (2014). Ülke Genelinde 12 Milyon 521 Bin 792 Alevi Yaşıyor. <http://www.haberler.com/chp-li-ozbolat-ulke-genelinde-12-milyon-521-bin-5732812-haberi/> 03.03.2017.
- ÖZCAN, Hüseyin. (2002). Türk Kültüründe Hoşgörü ve Örnek Bir Tıp Olarak Alevî / Bektâşî Hoşgörüsü. Doğu Batı Bağlamında Uluslararası Türk Dili ve Kültürü Konferansı, 26-29 Ekim 2002. Şumnu, Bulgaristan.
- RAPOR. (2015). Türkiye'de İnanç Özgürlüğü Hakkını İzleme Raporu. Norwegian Helsinki Committee Kirkegata 5, N-0153 Oslo, www.nhc.no. 30.01.2017.
- SELÇUK, İlhan. (2006). Tüyley ürpertici. Cumhuriyet Gazetesi, 30.12.2006.
- SUBAŞI, Necdet. (2003). Güvenliğin Modern Mekânları ve Aleviler. Milet ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi, S. 1, s.73-91.
- ŞENER, Cemal. (2017). Alevilerin Etnik Kimliği Aleviler Kürt Mü? Türk Mü? http://www.altinicizdiklerim.com/resimler/_AlevilerinEtnikKimligi.pdf. 05.02.2017.
- T.C. ANAYASA. (1982). Din ve Vicdan Hürriyeti. <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm>
- TONGA, Aydın. (2016). Diyanet Zihniyetinde Alevilik, <http://gezite.org/diyanet-zihniyetinde-alevilik/> 12.02.2016.
- TURAN, İbrahim. (2011). AB Sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığı: Özerklik ve Temsil Sorunu Bağlamında Bir Değerlendirme, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 31, s. 127-156.
- UÇAR, Bülent. (2009). Almanya'da Alevilik ve Çeşitli Eyaletlerde Alevilik Din Dersleri Projesi. DEM Dergi, S. 2/6, s. 72-75.
- ÜZÜM, İlyas. (2001). Buyruk'ta Üç Sünnet-Yedi Farz Kavramı ve Alevi Yazarların Tutumu. İslam Araştırmaları Dergisi, S. 5, s.157-174.

- WAKAMATSU, Hiroki. (2013). Küreselleşen Alevilikte Ocak Dedelik-Seyitlik Hakkında Bir Antropolojik İnceleme. Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu.
- YALÇINKAYA, Ayhan. (1996). Alevilikte Toplumsal Kurumlar ve İktidar. Ankara.
- YAMAN, Mehmet. (2015). 677 Sayılı Yasaya İlişkin Tartışmalar Eksininde Bektaşî Tekkeleri ve Cemevlerinin Statüsüne Dair. Ed: M. Ersal. s. 203-234.
- YILDIRIM, Rıza. (2010). Bektaşî Kime Derler: "Bektaşî" Kavramının Kapsamı ve Sınırları Üzerine Tarihsel Bir Analiz Denemesi. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 55. s. 23-58.
- YILDIRIM, Ali; ŞİMŞEK, Hasan. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara.
- YILDIZ, M. Cengiz. (2002). Resmi Dinsel Bürokrasinin Temsilcisi Olarak Diyanet ve Alevilik. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, S. 1, s. 1-17.

